

Γλωσσάρι όρων- Δημοκρατία- Το κράτος των νόμων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ - ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ- ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ

Αξία: είναι αυτό που επιθυμούμε και θέλουμε να εφαρμόσουμε στην καθημερινή ζωή μας. Οι αξίες εκφράζουν ανάγκες και επιδιώξεις της κοινωνίας. Κάθε κοινωνία έχει τις αξίες της. Αυτό σημαίνει ότι οι αξίες είναι σχετικές, έχουν σχετική ισχύ. Όμως, υπάρχουν και κάποιες αξίες, οι οποίες έχουν γενική ισχύ, δηλαδή είναι οικουμενικές αξίες (π.χ. η ανθρώπινη ζωή, η ειρήνη, ο σεβασμός των νεκρών).

Δημοκρατία (δήμος + κράτος): το κράτος του δήμου, του λαού. Δηλαδή, την εξουσία την έχει ο λαός. Η δημοκρατία είναι μία αξία της πολιτείας και της πολιτικής. Ένα ιδανικό, που ποτέ δεν θα φτάσουμε, αλλά ποτέ δεν παύουμε να προσπαθούμε να το φτάσουμε. Η δημοκρατία συμπεριλαμβάνει πολλές αξίες, όπως η ελευθερία, η ισότητα, ο νόμος, η δικαιοσύνη, η συμμετοχή, ο διάλογος, η ομόνοια, η συναίνεση κτλ.

Δημοκρατία- θεσμοί: δημοκρατία σημαίνει ορθή λειτουργία των θεσμών. Η δυσλειτουργία των πολιτικών θεσμών (βουλής, κυβέρνησης, δικαστηρίων, πολιτικών κομμάτων κτλ.) συνεπάγεται δυσλειτουργία της δημοκρατίας. Γι' αυτό η ευθύνη, τόσο των αιρετών (βουλευτών, δημάρχων, συνδικαλιστών κτλ.) όσο και των υπαλλήλων που στελεχώνουν τους πολιτικούς θεσμούς, είναι μεγάλη. Ασφαλώς, ευθύνη έχουν και οι πολίτες, αφού επηρεάζουν τους πολιτικούς θεσμούς.

Δημοκρατία- κράτος του νόμου: η δημοκρατία είναι το κράτος του νόμου, διότι τους νόμους τους ψηφίζει ο λαός (Αρχαία Αθήνα) και οι αντιπρόσωποι του λαού (σύγχρονη εποχή). Δεν ισχύει πλέον η βούληση των ισχυρών και το άγραφο δίκαιο, αλλά η βούληση του δήμου και ο γραπτός νόμος. Στην αθηναϊκή δημοκρατία οι νόμοι αρχίζουν με τη φράση: «έδοξε τη βουλή και τω δήμω». Ο γραπτός νόμος αποτελεί θεμέλιο και αποτέλεσμα της πολιτείας και της δημοκρατίας.

Διάλογος: ο διάλογος είναι βασική πολιτική αρετή, αφού υπάρχουν διαφορετικές ανάγκες, ιεραρχήσεις, συμφέροντα, επιλογές κτλ. Ο διάλογος γίνεται με βάση τον ορθό λόγο και με επιχειρήματα, τόσο για την υπεράσπιση μιας άποψης ή πράξης, όσο και ως μέσο επίλυσης των διαφορών. Διάλογος σημαίνει σύνθεση επιμέρους απόψεων και όχι επιμέρους μονόλογοι. Και βεβαίως οι επιμέρους μονόλογοι είναι εύκολοι, ενώ ο διάλογος είναι δύσκολος, γιατί απαιτεί κανόνες και επιχειρήματα.

Διαύγεια: έχει στόχο την επίτευξη της **μέγιστης δυνατής δημοσιότητας** της κυβερνητικής πολιτικής και της διοικητικής δραστηριότητας, τη **διασφάλιση της διαφάνειας** και την εμπέδωση της υπευθυνότητας και της λογοδοσίας από την πλευρά των φορέων άσκησης της δημόσιας εξουσίας.

Διαφάνεια- κουλτούρα διαφάνειας: η διαφάνεια, το φαίνεσθαι, έχει μεγάλη σημασία για τον πολιτικό και γενικότερα τον δημόσιο τομέα. Η δράση όλων, πολιτικών, δημοσίων υπαλλήλων και πολιτών οφείλει να κινείται στο φως της ημέρας και να είναι διαφανής σαν το γάργαρο νερό. Αθέατες και σκοτεινές πλευρές δημιουργούν υπόνοιες. Όλοι οφείλουν να δρουν με διαφάνεια. Αυτό απαιτεί η δημοκρατία. Απαιτεί το κομματικό σύστημα να επιβάλει μηδενική ανοχή στην πολιτική και οικονομική διαφθορά.

Διεθνής Διαφάνεια: είναι ένας διεθνής οργανισμός που διενεργεί κάθε χρόνο έρευνες για το φαινόμενο της διαφθοράς σε όλο τον κόσμο. Έρευνα που βασίστηκε στη γνώμη των πολιτών από όλο τον κόσμο έδειξε ότι οι πλέον διεφθαρμένοι θεσμοί σε παγκόσμιο επίπεδο είναι τα πολιτικά κόμματα, τα κοινοβούλια, η αστυνομία και οι δικαστικές αρχές. Στην Ελλάδα, οι πλέον διεφθαρμένοι κλάδοι του δημόσιου τομέα θεωρούνται τα πολιτικά κόμματα, τα ΜΜΕ, το κοινοβούλιο και οι υγειονομικές υπηρεσίες.

Εθνική Αρχή Διαφάνειας: είναι υπεύθυνη για την αντιμετώπιση της διαφθοράς. Δημιουργήθηκε με σκοπό: 1) την ενίσχυση της διαφάνειας, της ακεραιότητας και της λογοδοσίας στη δράση των κυβερνητικών οργάνων, διοικητικών αρχών, κρατικών φορέων, και

δημόσιων οργανισμών και 2) την πρόληψη, αποτροπή, εντοπισμό και αντιμετώπιση των φαινομένων και των πράξεων απάτης και διαφθοράς στη δράση των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων και οργανισμών (Ν. 4622/2019).

Ισηγορία: η συζήτηση στην εκκλησία του δήμου άρχιζε με την ερώτηση: «τις αγορεύειν βούλεται;». Κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα να λάβει τον λόγο και να εκφράσει τη γνώμη του για οποιοδήποτε ζήτημα. Δηλαδή, έχει το δικαίωμα να μετέχει στη λήψη σημαντικών αποφάσεων, στη βουλή, στη κυβέρνηση, στα δικαστήρια.

Ισονομία: οι νόμοι που θέτει η πολιτεία αντιμετωπίζουν όλους τους πολίτες με ισότητα, δίνουν σε όλους τα ίδια δικαιώματα. Όλοι είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. Οι πολίτες σέβονται τους νόμους όχι επειδή φοβούνται αλλά επειδή είναι δίκαιοι νόμοι.

Ισοπολιτεία: η πολιτεία αντιμετωπίζει όλους τους πολίτες με ισότητα, δεν υπάρχουν αποκλεισμοί. Κάθε πολίτης έχει δικαίωμα να τιμηθεί με καθήκοντα κυβερνητικά, διοικητικά, δικαστικά, αλλά ταυτοχρόνως έχει υποχρέωση να συμμετέχει ανάλογα με τις δυνάμεις του στα δημόσια βάρη (στη φορολογία, στη στράτευση κτλ.). Κανένας δεν αποκλείεται λόγω ταπεινής κοινωνικής καταγωγής και κοινωνικής θέσης.

Κανόνες δικαίου- αξιώματα ιεράρχησης: οι κανόνες δικαίου δεν έχουν όλοι την ίδια δύναμη. Υπάρχει ιεραρχία μεταξύ τους. Υπάρχουν τρία αξιώματα ιεράρχησης:

α) Ο ανώτερος κανόνας δικαίου υπερισχύει του κατωτέρου. Παράδειγμα: το προεδρικό διάταγμα υπερισχύει της υπουργικής απόφασης.

β) Ο νεότερος κανόνας δικαίου υπερισχύει του παλαιότερου. Παράδειγμα: η φετινή υπουργική απόφαση για τις σχολικές εκδρομές υπερισχύει της αντίστοιχης προηγούμενης υπουργικής απόφασης.

γ) Ο ειδικός κανόνας δικαίου υπερισχύει του γενικού. Ένας νόμος είναι ειδικότερος από κάποιον άλλον όταν: 1) αφορά ορισμένες κατηγορίες προσώπων (π.χ. εμπόρους, ναυτικούς), 2) είναι ορισμένης χρονικής ισχύος (π.χ. διάρκειας ενός έτους).

Κανόνες δικαίου- ιεράρχηση : η ιεράρχηση των νόμων έχει μεγάλη σημασία για δύο κυρίως λόγους: πρώτον, κάθε κανόνας δικαίου πρέπει να είναι σύμφωνος, ως προς το περιεχόμενό του, με όλους τους ανώτερους νόμους. Παράδειγμα: η υπουργική απόφαση πρέπει να είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα, τον νόμο, το προεδρικό διάταγμα. Δεύτερον, πρέπει να εκδίδεται με νόμιμο τρόπο, δηλαδή από το αρμόδιο όργανο και με την προβλεπόμενη διαδικασία.

Κρίση αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας: είναι, κυρίως, κρίση των κομμάτων. Η έλλειψη εσωκομματικής δημοκρατίας ευτελίζει τα μέλη του κόμματος, αφού μετατρέπονται σε παθητικούς δέκτες εντολών. Τα κόμματα αποτελούν βασικό και απαραίτητο πολιτικό θεσμό της δημοκρατίας. Γι' αυτό χρειάζεται να λειτουργούν δημοκρατικά, με διαφάνεια και συμμετοχή των μελών τους στη διαμόρφωση των αποφάσεων.

Μετα-αντιπροσωπευτική δημοκρατία: είναι κάτι επιπλέον από την αντιπροσωπευτική. Είναι δημοκρατική και δικαιοκρατική, συναινετική και όχι συντεχνιακή. Είναι μια δημοκρατία της συμμετοχής και της συν-απόφασης, της κοινωνικής συνοχής και της αλληλεγγύης, της διαφάνειας και του γενικού συμφέροντος (Ευάγγελος Βενιζέλος).

Νόμος: είναι γραπτός κανόνας δικαίου που θέτει η πολιτεία και ρυθμίζει τις κοινωνικές σχέσεις, συμβάλλει στην κοινωνική ειρήνη και ασφάλεια και ισχύει για όλους αδιακρίτως, άρχοντες και αρχόμενους. Οι νόμοι ψηφίζονται από τη βουλή σύμφωνα με τη διαδικασία που ορίζει το Σ. και ο κανονισμός της βουλής.

Νόμοι- άγραφοι: οι άγραφοι κανόνες δικαίου απορρέουν από την ηθική και από τα ήθη και έθιμα της κοινωνίας, ενώ οι γραπτοί τίθενται από την πολιτεία. Γενικώς, οι νόμοι (γραπτοί και άγραφοι) οριοθετούν το δίκαιο από το άδικο, το καλό από το κακό, το ηθικό από το ανήθικο.

Πλάτων- «Νόμοι»: ο Πλάτων στο έργο του «Νόμοι», αναφέρει για τους νόμους ορισμένες αρχές πρωταρχικής σημασίας, οι οποίες ενδιαφέρουν, πρωτίστως, όσους ασχολούνται με τη νομική επιστήμη, όπως: Οι νόμοι πρέπει να ρυθμίζουν τα σημαντικά ζητήματα. Οι νόμοι δεν πρέπει να μεταβάλλονται συχνά. Οι νόμοι διαπαιδαγωγούν τους πολίτες. Η επιβολή των νόμων πρέπει να γίνεται με την πειθώ και όχι με τη βία.

Πολυνομία: υπάρχει πληθώρα κανόνων (νόμοι, διατάγματα, υπουργικές αποφάσεις) και αρκετοί από αυτούς χρειάζονται ερμηνεία. Η πολυνομία είναι ένα από τα προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών και έχει σημαντικές συνέπειες, όπως: 1) η «άγνοια των νόμων» από όλους, τους πολίτες, τους νομικούς, τους δικαστές. Ακόμα και ο νομοθέτης αγνοεί τι θεσπίζει, τι τροποποιεί, τι καταργεί, 2) η έλλειψη κύρους των νόμων. Οι νόμοι χάνουν το κύρος τους, κυρίως, γιατί δεν εφαρμόζονται.

Πολυνομία- αντιμετώπιση: προβλέπεται η εφαρμογή αρχών καλής νομοθέτησης, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας των νόμων. Έτσι, κατά την κατάρτιση των νόμων θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη π.χ.: η αναγκαιότητα της ρύθμισης, η απλότητα, η σαφήνεια και η αποφυγή αντιφατικών ρυθμίσεων, η διαφάνεια και η ασφάλεια δικαίου.

Πλουραλισμός: σημαίνει συνύπαρξη πολλών κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων που δρουν ανταγωνιστικά, εκπροσωπούν διαφορετικά συμφέροντα, και διαφορετικές ιδεολογίες. Επομένως, παρέχεται η δυνατότητα σε πολλές και διαφορετικές δυνάμεις να συμμετέχουν στην κοινωνική και πολιτική ζωή και να εκπροσωπούνται στο κοινοβούλιο.

Σύγχρονη φιλελεύθερη αντιπροσωπευτική δημοκρατία: είναι εφεύρεση των νεότερων χρόνων. Καθιερώθηκε στην Αγγλία το 1688με την ένδοξη επανάσταση. Σήμερα, στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, η φιλελεύθερη δημοκρατία θεωρείται αγαθό, που απολαμβάνουν λίγες χώρες και λίγος πληθυσμός του πλανήτη. Πολλά αυταρχικά καθεστώτα αυτοχαρακτηρίζονται δημοκρατικά, αλλά δεν είναι δημοκρατικά. Επίσης, η φιλελεύθερη δημοκρατία συναντάει δυσκολίες όχι μόνο στις χώρες που πρόσφατα έγιναν δημοκρατικές, αλλά και στις χώρες από τις οποίες προέρχεται (Ευρώπη, Αμερική). Αρκετοί πολίτες είναι δυσσαρεστημένοι από το κομματικό σύστημα και άλλοι μένουν αδιάφοροι, πολιτικά απαθείς.

Σύνταγμα: είναι ο ανώτατος γραπτός νόμος της πολιτείας, ο οποίος καθορίζει τη μορφή του πολιτεύματος, τις βασικές αρχές οργάνωσης και λειτουργίας της πολιτείας και τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Είναι ο καταστατικός χάρτης της χώρας, δηλαδή εμπεριέχει τις καταστατικές-γενικές αρχές οργάνωσης και λειτουργίας της πολιτείας.

Σύνταγμα- βασικές αρχές:

α) Η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Το πρώτο άρθρο του Συντάγματος αναφέρει: θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία. Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα. Επισημαίνεται ότι οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό, ειδικότερα από το εκλογικό σώμα, αλλά ασκούνται για τον λαό και για το Έθνος, δηλαδή και για τον απόδημο Ελληνισμό. Το κράτος οφείλει να μεριμνά για τη ζωή του απόδημου Ελληνισμού και τη διατήρηση των δεσμών του με τη μητέρα πατρίδα (Άρθρο 108).

β) Η αρχή του κράτους δικαίου. Κράτος δικαίου είναι εκείνο που ασκεί εξουσία σύμφωνα με τους κανόνες δικαίου, που εφαρμόζει το Σύνταγμα και τους νόμους. Όλα τα όργανα του κράτους και οι πολίτες υποχρεούνται να εφαρμόζουν το Σύνταγμα και τους νόμους και να σέβονται τη λειτουργία των θεσμών. Εάν τα όργανα του κράτους και οι πολίτες εφαρμόζουν ή όχι τους νόμους κρίνεται από τα ανεξάρτητα δικαστήρια και όχι από οποιονδήποτε.

γ) Η αρχή του κοινωνικού κράτους. Κοινωνικό κράτος ή κράτος πρόνοιας είναι εκείνο που εξασφαλίζει σε όλους τους πολίτες του ορισμένα βασικά κοινωνικά αγαθά. Τέτοια αγαθά είναι η παιδεία, η υγεία, η κοινωνική ασφάλιση, η εργασία, το καθαρό περιβάλλον, η κοινωνική δικαιοσύνη, η ίδια αφετηρία κτλ.

δ) Η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών. Οι εξουσίες ή λειτουργίες του κράτους (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική) κατανέμονται σε διάφορα όργανα για τρεις κυρίως λόγους: πρώτον, η συγκέντρωση εξουσίας σε ένα όργανο εμπεριέχει τον κίνδυνο για αυθαιρεσίες και κατάχρηση εξουσίας. Δεύτερον, η κατανομή συνεπάγεται καλύτερη οργάνωση και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. Τρίτον, εξασφαλίζεται αμοιβαίος έλεγχος και ισορροπία μεταξύ τους.